

PLANINSKA ZVEZA SLOVENIJE
KOMISIJA ZA VARSTVO GORSKE NARAVE
OBALNO PLANINSKO DRUŠTVO KOPER

Seminarska naloga

**BIOTSKA PESTROST TER PREGLED IN ANALIZA STANJA
SLAVNIKA KOT NARAVNI SPOMENIK**

Ime in priimek: Jure Peroš, Bia Rakar, Manja Tišler

Program usposabljanja: Varuh gorske narave

Mentor: Dušan Klenovšek

Koper, september 2017

KAZALO VSEBINE

1	SPLOŠNE NARAVNE ZNAČILNOSTI SLAVNIKA	1
1.1	Uvod skozi zgodovino območja	1
1.2	Rastlinstvo Slavnika	2
1.2.1	Travišča	2
1.2.2	Gozdovi	4
1.3	Živalstvo/favna Slavnika in okolice	5
1.3.1	Nevretenčarji	5
1.3.2	Vretenčarji	6
2	VARSTVO NARAVE.....	9
2.1	Ožje zavarovano območje.....	9
2.2	Natura 2000.....	9
2.3	Problemi.....	10
2.3.1	Nastajanje novih poti	11
2.3.2	Tujerodne invazivne vrste	12
2.3.3	Druge motnje	13
3	60 LET TUMOVE KOČE NA SLAVNIKU 1957 – 2017.....	14
3.1	Simbol obalnih planincev	17
4	LITERATURA IN VIRI.....	18

KAZALO SLIK IN GRAFIKONOV

<i>Slika 1: Jadralec (<i>Iphiclides podalirius</i>), foto: Bia Rakar</i>	5
<i>Slika 2: Zelenec (<i>Lacerta viridis</i>), foto: Bia Rakar</i>	7
<i>Slika 3: Problem predstavljajo predvsem številne nastajajoče bližnjice in nove poti, ki povzročajo erozijo, foto: Jure Peroš</i>	12
<i>Slika 4: Zaplate ambrozije na vrhu Slavnika, foto: Jure Peroš.....</i>	13
<i>Slika 5: Tumova koča na Slavniku, foto: Bia Rakar.....</i>	14
<i>Slika 6: Cesta za oskrbo koče, zgrajena leta 1958 in obnovljena v letih 2003 in 2004, foto: Bia Rakar</i>	16

1 SPLOŠNE NARAVNE ZNAČILNOSTI SLAVNIKA

Slavnik je pogorje z istoimenskim vrhom (1028 m.n.v.), ki se razteza med Podgorskim krasom in Matarskim podoljem. Nahaja se na skrajnem severozahodnem delu Slovenske Istre, ki je grajeno pretežno iz apnencev. To pogorje je del Čičarije, najbolj severni in najvišje ležeči del Istre, ki se od tod nadaljuje proti jugovzhodu. Pri Podgorju (507 m.n.v.), suha dolina Draga deli Slavnik od Kojniško žbevškega pogorja. Ta se začneja s Kojnikom (802 m.n.v.), nadaljuje pa z Lipnikom in Goličem.

1.1 Uvod skozi zgodovino območja

Območje vasi krasa med Slavnikom in Trstom je bilo zaznamovano z zanimivo zgodovino. Prebivalstvo teh območij so toliko spremenili naravo, v kateri so se nahajali, tako kot je narava spremenila tudi njih in njihov način življenja. To je bilo vidno predvsem z načinom zagotavljanja vsakodnevnega preživetja; večino dohodka in živil njim je namreč predstavljalo pašništvo drobnice, saj je večje obdelovanje poljščin onemogočalo sušno in zelo vetrovno podnebje, katero je še posebej izrazito v okolici Slavnika. Donosnost drobnice pa je bila dokaj omejena in zato je prebivalstvo trpelo zelo težaško življenje kot navaja Vilfan (1957):

»Kratko in jedrnato sta položaj opisala deželnoknežja komisarja, ki sta sestavljala novi urbar, v poročilu z dne 10.aprila 1573: »Na teh kmetijah, ki leže na kamnitih, nerodovitnih krajih na Krasu, pridelajo malo žita, zato si pomagajo in se vzdržujejo največ z rejo drobnice in tovorjenjem soli.« (Diskretno sta zamolčala, da je bilo tudi tihotapstvo kaj pomemben vir dohodkov.) Dejansko je obdelava polj krila le del življenjskih potreb prebivalstva. Zato je bila razmeroma pomembna živinoreja ...«

Posebnost teh krajev pa je bila tudi v temu, da niso bila zaznamovana s tlako od višjih oblasti, ampak so pašna območja bila v lasti posameznih zaselkov in vasi. Razlog zakaj je ta zgodovina vredna omembe, so posledice za naravo, katere so prišle s takšno ureditvijo skupnega pašništva, saj je to npr. za Slavnik pomenilo ohranjanje izjemno bogatih travnikov. Ti travniki kot produkt večtisočletnega prepleta narave in ljudi govorijo izjemno zgodbo, katera še zdaleč ni končana. Glede na te posebnosti Slavnika in okolice pa smo lahko prepričani, da tamkajšnja narava v svojem jeziku izraža lastno posebnost, za katero najverjetneje velja star znan rek tamkajšnjih prebivalcev, s katerim so izražali svojo posebnost:

»Nismo čiči ne brčini,
Smo jušto na konfini.«

Ko se povzpenjamo na Slavnik, ga je prav doživljati skozi njegovo zgodovino, saj mu tako dodamo zaslužen pomen in smisel ter s tem vsak vzpon postane hoja skozi živo zgodovino, vsa izjemna narava pa je pričujoči dragoceni artefakt le-te.

1.2 Rastlinstvo Slavnika

Če bi ugotavljali značilnosti flore Primorskega krasa in Slovenske Istre na podlagi njihove razširjenosti, bi ugotovili, da se nahajamo na prehodnem območju na katerem se stikajo vplivi Sredozemlja, Srednje Evrope, Dinaridov in Alp. Jakost teh vplivov se seveda spreminja z oddaljenostjo od morja in nadmorsko višino.

1.2.1 Travišča

Glede na to, da so najbolj biodiverzitetno bogate prav travniške združbe Slavnika pa je prav, da pogledamo na splošno kaj sploh travniške združbe so in kako nastanejo.

Skoraj vsa travišča pod alpskim pasom so človeškega nastanka, saj so pogoji za rast drevesnih vrst dovolj ugodna, da ta travišča lahko preraščajo skozi proces sukcesije. To preprečuje človek z redno košnjo ali pašništvom.

Številni živi in neživi dejavniki, ki vplivajo na različna travišča, oblikujejo različne travniške združbe rastlin, zato ker so posamezne rastline različno zmožne prilagajanja na dane razmere. Zato se travniki na Slavniku razlikujejo od tistih v npr. panonski nižini, saj veljajo različne razmere na katere so prilagojene različne rastline.

V knjigi *Travniške rastline na Slovenskem* (Seliškar in Wraber 1986) je travniška družba definirana kot »*realno obstoječa, po določenih zakonitostih grajena skupina raznih rastlinskih vrst, ki je nastala kot posledica medsebojnih razmerij med vrstami in kot posledica prilagajanja teh vrst dejavnikom okolja v tesni povezavi z zgodovinskim razvojem območja, kjer združba uspeva*«. Skromen del omenjenega zgodovinskega razvoja območja pa smo se že dotaknili pri uvodu skozi zgodovino.

Ovršje Slavnika poraščajo travišča, gorske (montanske) oblike združbe nizkega šaša in skalnega glavinca (*Carici humilis* – *Centaureetum rupestris*). To so večinoma (nekdanji) pašniki, za katere velja, da imajo eno od najbogatejših flor v Evropi. Na njih uspevajo mediteranske, mediteransko-montanske, ilirske in srednjeevropske rastlinske vrste.

Zgodaj spomladi tukaj srečamo vrste kot so tržaški svišč (*Gentiana verna* Subsp. *tergestina*) in gorski kosmatinec (*Pulsatilla montana*). Slednji značilen prav za zelo topla rastišča, nekateri pa ga uporabljajo tudi v ljudskem zdravilstvu, saj se ga uporablja za zdravljenje slabovidnosti, sive mrežnice in proti izgubljanju vida; ampak potrebno je omeniti, da vsebuje tudi spojino anemol, ki pa je strupen (Seliškar in Wraber 1986). Tudi Tommasinijev petoprstnik (*Potentilla tommasiniana*), poimenovan po tržaškem županu M. Tommasiniju, velikokrat raste zgodaj spomladi skupaj z južnim prstnikom (*Potentilla australis*). Oba sta v istri dokaj pogosta.

Najbolj slavna rastlina Slavnika je zagotovo blede ušivec (*Pedicularis friderici-augustii*). Tržaški botanik Muzio Tommasini, ki je na Slavniku prvi botaniziral, ga je leta 1839 poimenoval po saškem kralju Frideriku-Avgustu. Ker je Tommasini vrsto opisal in poimenoval po primerkih, ki jih je našel na Slavniku, velja ta za njegovo klasično nahajališče ali latinsko *locus classicus*. Klasično nahajališče rastline označuje kraj, kjer rastejo primerki rastlin, po katerih je bila neka vrsta prvič opisana in poimenovana za znanost.

Pozno pomladi, na travniščih pod vrhom Slavnika, zacvetijo še mnoge druge zanimive rastline. Tukaj so pogoste na primer narcise (*Narcissus poeticus* subsp. *radiiflorus*), zlati koren (*Asphodelus albus*) in črna čmerika (*Veratrum nigrum*). Zadnja je ena redkih rastlin v naši flori s črnimi cvetovi.

Od okoli maja in junija lahko tudi najdemo ilirski meček (*Gladiolus illyricus*), kateri ima prav tako klasično nahajališče v Sloveniji in sicer na Krajskem, Tržaškem in na Reki, kjer ga je prvi pravilno opisal botanik Karl Koch.

Zaradi nabiranja je vse bolj redek postal košutnik ali encijan (*Gentiana lutea* subsp. *symphyandra*).

Ponekod srečamo skupine krajnske lilije (*Lilium carniolucum*). Rastlina s klasičnim nahajališčem v Sloveniji, predstavlja vreden primer Slovenske botanične zgodovine. Zaradi tega si je tudi prislužila mesto v 100 znamenitih rastlin Slovenije v delu Wraber (1990) kjer je opisana zgodovina zmede v poskusih opisovanja te rastline:

»Lilija ... seveda ni mogla uiti očem kakšnega Scopolija in Wulfena, opisal in narisal pa jo je tudi P.A. Mattioli v 16. stoletju. Scopoli je 1772 napisal, da raste okrog idrije, na Nanosu, v dolu in okrog Senožec, a jo je enačil z Linnejevo vrsto *Lilium chalcedonicum*, ki raste v južnih predelih Balkanskega polotoka. Enako se je

*zmotil Wulfen (1778), obenem pa navedel vrsto nahajališč, na katerih jo je odkril...
Do pravega imena je kranjska lilija prišla šele leta 1837 nemški botanik
W.D.J.Koch «*

Dokaj pogosta rastlina na Slavniku je primožek (*Bupthalmum salicifolium*), ki postaja vse pogostejši zaradi opuščanja vzdrževanja travnikov.

Kjer travišča prehajajo v gozd, uspeva navadna potonika (*Paeonia officinalis*), rastlina z verjetno največjimi cvetovi v naši flori. Na takšnih rastiščih je pogost tudi jesenček (*Dictamnus albus*), iz družine citronovk. Ta vsebuje snov, ki pod vplivom sončne svetlobe, povzroča alergijsko reakcijo na koži.

V jesenskih mesecih je pogosta izstopajoča rastlina jesenski podlesek (*Colchicum autumnale*), za katerega velja, da cvetovi poženejo v jeseni, pritlični listi pa spomladi skupaj z plodom. Dodatna zanimivost je še ta, da vsebuje dve izjemno strupeni snovi, kolhicin in kolhicein, kateri uvrščata jesenski podlesek med najbolj strupene rastline Slovenije (Seliškar in Wraber 1986).

1.2.2 Gozdovi

Gozdovi Slavnika so pod upravljanjem zavoda za gozdove. Severna pobočja, ki se spuščajo proti Skadanščini in Materiji, so pokrita s primorskimi bukovimi gozdovi (*Seslerio autumnalis – Fagetum*). Bolj topla, južna pobočja nad Podgorjem zarašča submediteranski gozd puhastega hrasta in črnega gabra (*Seslerio autumnalis – Ostryetum*); ta gozd je verjetno drugoten, ker uspeva na potencialnih rastiščih bukovega gozda glede na Dakskobler in sod. (2014). Takšni bukov gozdovi pod vrhom celo nadomeščajo gozd puhastega hrasta in črnega gabra. Najpogostejše drevesne vrste v gozdovih puhastega hrasta in črnega gabra so mali jesen (*Fraxinus ornus*) ter seveda puhasti hrast (*Quercus pubescens*) in črni gaber (*Ostrya carpinifolia*). Dokaj pogoste za ta tip gozda so še druge vrste kot npr. trikrpi javor (*Acer monspessulanum*), navadni mokovec (*Sorbus aria*), rešeljika (*Prunus mahaleb*), cer (*Quercus cerris*), poljski brest (*Ulmus minor*), brek (*Sorbus torminalis*), lipa in (redkeje) lipovec (*Tilia platyphyllos*, *T. cordata*), gorski, poljski in topokrpi javor (*Acer pseudoplatanus*, *A. campestre*, *A. obtusatum*), pravi kostanj (*Castanea sativa*), alpski nagnoj (*Laburnum alpinum*), bukev (*Fagus sylvatica*), skorš (*Sorbus domestica*) in na najtoplejših in kamnitih rastiščih tudi črnika (*Quercus ilex*), navadni koprivovec (*Celtis australis*) in terebint (*Pistacia terebinthus*; Dakskobler in sod. 2014).

1.3 Živalstvo/favna Slavnika in okolice

Slavnik je že od nekdaj privabljal številne planince, daleč na okoli je bil znan predvsem po razgledu in po svoji čudežni flori. Že okoli leta 1900 so številni planinci v maju in juniju množično hodili na Slavnik, da bi občudovali travnike odete v živo pisano cvetje, ki se v teh mesecih spremenijo v cvetoč vrt bogat s sredozemskim in gorskim rastlinstvom. Leta 1905 so do vznožnih postaj vozili posebni vlaki, ki so jih organizirali tudi Italijani.

Rastlinstvo Slavnika je bilo vsaj v preteklosti (Tommasini, Marchesetti, Wraber M., Wraber T., Kaligarič...) dobro proučevano in večkrat omenjeno v številnih objavah, kaj pa živali? Le kaj lahko planinci srečamo ob številnih poteh, ki vodijo do Tumove koče?

1.3.1 Nevretenčarji

O nevretenčarjih območja Slavnika z bližnjo okolico ni objavljenih veliko podatkov, kar pa še z daleč ne pomeni, da so nevretenčarji na tem območju redki in da vrstno niso pestri. Večino pisano cvetočih rastlin, ki jih občudujemo na Slavniškem pogorju, oprahujejo žuželke kot so čebele, čmrlji, metulji itn. Predvsem za gorski svet so čmrlji zelo pomembni oprahuvalci saj letajo tudi kadar je mrzlo, kadar dežuje in kadar piha veter, zato so zanesljivi oprahuvalci tudi v spremenljivih razmerah (Grad in sod. 2010). Ob poteh oziroma delih poti, ki vodijo čez jase, travnike in pašnike lahko na živo pisanem cvetju v kratkem času naštejemo preko 10 vrst žuželk oprahuvalcev. Najhitreje bomo seveda opazili velike in pisane metulje.

Slika 1: Jadralec (*Iphiclides podalirius*), foto: Bia Rakar

Avstrijski entomolog (strokovnjak za žuželke), Heinz Hebel, je po več letih raziskav ocenil, da na območju med Podgorjem, Črnotiči, Prešnico in Tubljami pri Kozini ob vznožju pogorja Slavnika, živi približno 1.300 različnih vrst metuljev. Ta vrtoglava številka, ki predstavlja skoraj polovico vseh vrst metuljev na območju Slovenije, uvrsti to območje med eno najbolj pestrih po številu odkritih vrst metuljev v Evropi! Večina so seveda nočne vrste metuljev, torej metulji, ki so aktivni v temnem delu dneva. Med raziskavami so naleteli celo na vrsto nočnega metulja o kateri ni bilo podatkov že več kot 100 let.

Na pisanih cvetovih lahko opazimo tudi številne hrošče kot je na primer precej pogosta zlata minica.

Veliko hroščev pa se zadržuje kar pri tleh in jih zato nepoznavalci pogosto spregledamo. Strokovnjaki so odkrili številne zanimive vrste in celo endemite, torej tiste vrste, ki prebivajo samo na določenem, omejenem območju. Endemit Krasa – zelo redek hrošč vrste *Tetraplatypus ganglbaueri* iz skupine krešičev (Carabidae) je bil najden tudi na Slavniku (Brandmayr P. in Zetto T. 1994). In ravno na Slavniku so prvič odkrili, da se ta vrsta zadržuje pod pritlikavim šetrajem (*Satureja subspicata*), s katerega semeni se hranijo odrasli osebk (Zetto Brandmayr in Brandmayr 1978).

To je le nekaj izsekov številnih raziskav nevretenčarjev na Slavniku.

Pri vsem tem pa ne smemo pozabiti na prav posebne, skrivnostne in planincem »nevidne« živali, ki prebivajo v številnih jamah na tem območju. Veliko vrst, ki živi v jamah je tudi endemitov.

1.3.2 Vretenčarji

O vretenčarjih pogorja Slavnika in njegove bližnje okolice je leta 1989 v Zborniku Obalnega planinskega društva Koper 1949-1989 pisal prof. dr. Lovrenc Lipej, sledi povzetek njegovega prispevka z nekaj manjšimi dopolnitvami in spremembami.

Pusta in izrazito suha travnata pokrajina je razgibana s številnimi vrtačami. Veliko življenja lahko najdemo zlasti ob redih kraških izvirih. V kotanjah pod izviri so pogosti gorski urhi (*Bombina variegata*), manjše brezrepe dvoživke, ki spominjajo na krastače. Zanje je značilen svarilno, rumeno-rjavo, obarvan trebuh. V večjih lužah navadni pupek (*Triturus vulgaris*) in zelena žaba (*Rana esculenta*) najdeta primerno okolje za razmnoževanje v spomladansko-poletnih mesecih. V gozdu lahko srečamo krastačo (*Bufo*

bufo), žabo sekuljo (*Rana temporaria*) in repato dvoživko svarilne, črno-rumene, barve - močerada (*Salamandra salamandra*).

V ribnikih in mlakah po vaseh Čičarije najdemo le eno vrsto plazilca, in sicer nestrupeno kačo belouško (*Natrix natrix*), prepoznavno po belih lisah na glavi.

Slika 2: Zelenec (*Lacerta viridis*), foto: Bia Rakar

Pozornejši obiskovalec Slavnika bo morda opazil tudi dve kuščarici – večjega in živo zeleno obarvanega zelenca (*Lacerta viridis*) ter manjšo primorsko kuščarico (*Lacerta sicula campestris*). Slepca (*Anguis fragilis*), kuščarja brez nog, in nestrupeno kačo, navadnega goža (*Elaphe longissima*), lahko opazimo kar ob planinskih poteh. Na apnencu in flišu lahko vidimo najpogostejšo kačo tega območja, črnico (*Coluber carbonarius viridiflavus*), zelo pogostega in strupenega modrasa (*Vipera ammoydes*) pa lahko srečamo le na apnenčastih območjih.

Z zgoraj omenjenimi plazilci se zelo rad prehranjuje orel kačar (*Circaetus gallicus*), ki ga lahko prepoznamo po svetlem, skoraj belem spodnjem delu trupa in značilnem vedenju med letom - jadrnanju. Med jadrnanjem nad travniki in pašniki kačar išče svoj plen. Kuščarje in kače rada vpleni tudi zelo pogosta ujeda, kanja ali po domače kar mišar (*Buteo buteo*). In ravno domače oz. ljudsko ime kanje izda njeno najljubšo hrano – male sesalce. V teh krajih naletimo tudi na mogočnega planinskega orla (*Aquila chrysaetos*). V Čičariji so prisotne tudi druge ujede: kragulj (*Accipiter gentilis*), skobec (*Accipiter nisus*), navadna postovka (*Falco tinnunculus*) in sokol selec (*Falco peregrinus*), najhitrejša žival na svetu, ki v strmem navpičnem letu napada plen s hitrostjo, ki presega 300 km/h!

Spomladi lahko slišimo smrdokavro (*Upupa epops*), ki se vrača iz prezimovališč v Afriki. Na vrhovih osamelih dreves in grmičev prepevajo veliki strnadi (*Millaria calandra*) in navadni repniki (*Acanthis acanthis*). Rjavega srakoperja (*Lanius collurio*) ravno tako lahko opazimo na osamljenih grmih, vendar le na trnatih, kajti grme uporabi kot »shrambo« plena, ki ga nabada na trne. Višje, na skalovju, lahko naletimo na skalnega strnada (*Emberiza cia*). Na območju kraških goličav se zadržujejo navadni kupčarji (*Oeanthe oeanthe*), cipe (*Anthus spp.*), hribski (*Lullula arborea*) in čopasti škrijanci (*Galerida cristata*).

Na območjih s stenami in spodmoli gnezdi skalni plezalček (*Tichodroma muraria*). Skale nudijo gnezdišče tudi krokarju (*Corvus corax*) in navadni postovki (*F. tinunculus*). V takem okolju lahko naletimo tudi na gnezdo največje evropske sove, velike uharice (*Bubo bubo*). V Čičariji gnezditja še dve sovi, in sicer lesna sova (*Strix aluco*) in navadni čuk (*Athene noctua*). V aprilu lahko kar čez dan poslušamo našo edino sovo, ki se seli v Afriko, in se oglašja s »čuuuk«, pa vendar se zaradi pomote ne imenuje čuk, pravimo mu veliki skovik (*Otus scops*).

In ravno sove so strokovnjakom pomagale ugotovili katere vrste malih sesalcev se pojavljajo na tem območju. Kako? Sove pri prehranjevanju izbljuvajo težko prebavljive dele kot so dlaka in kosti, in ravno kosti čeljusti z zobovjem so omogočile določitev malih sesalcev, ki so priljubljena hrana sov. Pogosti vrsti sta gozdna (*Apodemus sylvaticus*) in rumenogrla miš (*Apodemus flavicollis*). Obe vrsti sta pomembni pri prehranjevanju številnih živali; ujed, podlasic in že omenjenih sov. V teh krajih sta zelo številna tudi navadni polh (*Glis glis*) in veverica (*Sciurus vulgaris*). Vseh teh malih sesalcev ne bi bilo, če jim bukev ne bi nudila žira, če jim hrast ne bi nudil želodov, leska ne lešnikov itn.

Na prostranih goličavah bomo z lahkoto uzrli poljskega zajca (*Lepus europaeus*). Poleg zelo številne srnjadi (*Capreolus capreolus*) lahko včasih naletimo tudi na jelena (*Cervus elaphus*) in vse bolj številnega divjega prašiča (*Sus scrofa*).

Na območju zahodne Čičarije prebiva tudi rjavi medved (*Ursus arctos*). Mala podlasica (*Mustela nivalis*) in lisica (*Vulpes vulpes*) pa sta najštevilčnejši med zvermi. V gozdovih Slavnika in njegove okolice živijo tudi volkovi (*Canis lupus*), ker je narava tu ohranjena in redko poseljena. Brez skrbi, ko s svojim izjemnim sluhom in vohom zazna človeka se takoj umakne, saj se nas boji še veliko bolj kot se mi njega. Izostreni čuti mu pomagajo pri lovu jelenjadi, srnjadi in divjih prašičev.

2 VARSTVO NARAVE

V Sloveniji tako kot drugod po svetu se dogajata dva pomembna trenda v rabi travnišč - opuščanje in intenzifikacija (gnojenje travnišč za večjo biomaso). Oba procesa znižujeta kvaliteto biodiverzitete na kraških travniščih. Pri opuščanju rabe se travnišča začnejo zaraščati, posledično pa se jim skozi sukcesijo zmanjšuje biodiverzitet. Intenzifikacija po drugi strani pa spremeni in/ali zmanjša vrstno pestrost travnišč, iz katerih so izpodrinjene redke in zanimive vrste (Eler 2007).

2.1 Ožje zavarovano območje

Zavarovano območje je območje pod varstvom državnih zakonov. Obstajajo širša in ožja zavarovana območja. Ožja zavarovana območja so: naravni spomenik, strogi naravni rezervat in naravni rezervat. Širša zavarovana območja pa so: narodni, regijski in krajinski park (ZON).

Vrh Slavnika s pobočji je od leta 1992 razglašen za naravni spomenik, kar pomeni, da za to območje velja 64. člen zakona o ohranjanju narave (ZON) ki v 2. odstavku navaja:

»(2) Na zavarovanem območju je prepovedano izvajati posege v naravo na način, ki lahko poslabša stanje, spremeni, poškoduje ali uniči naravno vrednoto, in spreminjati razmere ali stanje tako, da se spremeni, poškoduje ali uniči naravna vrednota ali pa zmanjša njen estetski pomen.«

Trenutno ne vemo natančnega stanja narave na zavarovanem območju Slavnika, saj ni nekega strokovnega monitoringa narave s tem namenom. Zelo verjetno pa je, da številne dejavnosti, ki se izvajajo na Slavniku, niso v skladu z 2. odstavkom ZON in dejstvo, da ne vemo natančnega vpliva na naravo bi morali biti še toliko bolj pazljivi, saj potiskanje nekega ekosistema ali posameznih vrst preko meje nepopravljive škode je velikokrat zelo neopazna zadeva, ki postane očitna, ko je že prepozno za ukrepe.

2.2 Natura 2000

Natura 2000 je omrežje posebnih varstvenih območij na nivoju Evropske unije. Članice EU so se zavezale, da bodo na teh območjih ohranjale biotsko raznovrstnost. Cilj ohranjanja predstavljajo živalske in rastlinske vrste ter habitate, ki so redki ali pa so v Evropi že ogroženi.

Evropska unija je vzpostavila mrežo območij natura 2000 z namenom zaustavljanja trenda izumiranja rastlinskih in živalskih vrst, Slovenija pa je priznala ta območja za posebna varstvena območja po 33. členu Zakona o ohranjanju narave in jih definirala v prvem odstavku:

»(1) Posebno varstveno območje (območje Natura 2000) je ekološko pomembno območje, ki je na ozemlju EU pomembno za ohranitev ali doseganje ugodnega stanja ptic (v nadaljnjem besedilu: posebno območje varstva) in drugih živalskih ter rastlinskih vrst, njihovih habitatov in habitatnih tipov (v nadaljnjem besedilu: posebno ohranitveno območje). Posebna varstvena območja tvorijo evropsko ekološko omrežje, imenovano Natura 2000.«

Omrežje natura 2000 območij se upravlja glede na direktive o habitatih in direktive o pticah. Direktiva o pticah je bila sprejeta leta 1979. Njen cilj je zaščititi prostoživeče ptice in njihova okolja. Tej direktivi pa je sledilo leta 1992 sprejetje direktive o habitatih in katera je v varovanje vključila še preostale rastlinske in živalske vrste. Obe direktivi skupaj varujeta v sklopu NATURA 2000 območij preko 1000 vrst v preko 100 habitatnih tipih. Do leta 2014 je bilo v Evropi opredeljenih več kot 26.000 območij Natura 2000. Pokrivajo skoraj 18 % ozemlja Evrope (Marolt 2015).

Slovenija je prva območja Natura 2000 razglasila ob vstopu v Evropsko unijo leta 2004 in od tedaj imamo v Sloveniji 354 območij, od tega jih je 323 določenih na podlagi Direktive o habitatih in 31 na podlagi Direktive o pticah. Varovano je 114 rastlinskih in živalskih vrst in 60 habitatnih tipov po direktivi o habitatih in 119 ptičjih vrst po direktivi o pticah. Območja Natura 2000 pokrivajo 37 odstotkov površine Slovenije, kar je največ v Evropski Uniji (Marolt 2015).

Slavnik spada pod NATURA 2000 območje kras (Identifikacijska številka: SI5000023).

2.3 Problemi

Trenutno se zdi, da je največja neposredna grožnja naravni pestrosti Slavnika človek, saj glede na to, da na Slavnik včasih pride letno tudi 10 000 ljudi in več (Lenarčič 2007), lahko sklepamo, da prihaja do problemov.

2.3.1 Nastajanje novih poti

Problem predstavljajo predvsem številne nastajajoče bližnjice in nove poti, ki povzročajo erozijo na veliko večjem območju kot je sprejemljivo (slika 3). Stanje je opisal predsednik obalnega planinskega društva Koper v izjavi za primorske novice:

"Koliko je uhojenih poti na Slavniku, niti ne vemo; v vsakem jarku so že, vsak si izbere svojo najljubšo bližnjico. Številne noge pohodijo travo in zrahljajo zemljo, ki jo skupaj z gramozom dež nato začne odnašati,"

"To je posledica preveč množičnega obiska Slavnika. Nanj hodi ogromno ljudi, kar je po eni strani dobro, ker se rekreirajo. V Planinski zvezi Slovenije velja dogovor, da spodbujamo pohodništvo, po drugi strani pa moramo tudi varovati naravo in ne delati novih bližnjic,"

Da bi preprečili erozijo so markacisti OPD Koper v sodelovanju z Agrarno skupnostjo Podgorje in Krajevno skupnostjo Podgorje uredili odvodnjavanje na označenih poteh. Objavili so tudi poziv planincem kjer prosijo planince, da se naj držijo označenih in urejenih poti.

Prav ironično je, da se s tem uničuje prav narava in podoba Slavnika, kateri sta razlog zakaj nas večina ali vsaj velik del hodi na Slavnik; uničujemo razlog zakaj sploh hodimo na sam vrh. Ta problem uničevanja samega smotra hoje v hribe pa seveda ni izključno problem Slavnik, saj je pojav v gorah precej pogost.

Slika 3: Problem predstavljajo predvsem številne nastajajoče bližnjice in nove poti, ki povzročajo erozijo, foto: Jure Peroš

2.3.2 Tujerodne invazivne vrste

Invazivne vrste so organizmi, kateri niso avtohtoni v nekem ekosistemu. Do njihovega naseljevanja v neavtohtone ekosisteme pride večinoma zaradi človeških vplivov (npr. eksotični ljubljenci kateri pobegnejo). Večina tujerodnih vrst ni invazivnih, zato ker so tako zelo neprilagojeni na njim tuje habitate, da hitro poginejo ali pa se ne morejo razmnoževati, ker jih je premalo idr. Včasih pa pride do primerov, ko se tujerodna vrsta naseli v habitat, kateri ji omogoča preživetje. Če se vrsta obdrži (ji uspe preživeti) in se začne razmnoževati v tujem habitatu je problem, ker velikokrat nima naravnih sovražnikov, kateri bi ji lahko omejevali širjenje, ker domači »škodljivci« in kompetitorji niso prilagojeni na strategijo preživetja tujerodnega organizma. Če ta organizem začne s svojim širjenjem in razmnoževanjem povzročati ekonomsko ali ekološko škodo, jih potem lahko definiramo kot invazivne vrste.

Za večino rastlinskih invazivnih vrst velja, da zelo dobro uspevajo na ruderalnih, zelo motenih habitatih. Načeloma, glede na izsledke Eler (2007) velja, da se invazivne vrste slabo širijo po traviščih zato, ker se težje ustalijo v že strukturirani traviščni združbi,

ampak večje motnje lahko močno spremenijo celotno dinamiko travnišč in odprejo možnost širjenja invazivnih vrst.

Trenutno se na vrhu Slavnika pri koči razrašča ambrozija (slika 4). Jasno se tudi vidi, da je najbolj pogosta tam, kjer je območje moteno zaradi raznih gradbenih posegov ali shojenih travnišč. Izgleda, da se trenutno ne širi na travnike ampak ta grožnja se s konstantnim poseganjem v travnišča večja.

Slika 4: Zaplate ambrozije na vrhu Slavnika, foto: Jure Peroš

2.3.3 Druge motnje

Smeti na srečo niso izrazil problem Slavnika pa čeprav se še včasih kakšna znajde ob poteh.

Nekateri obiskovalci Slavnika se tudi tožijo na vožnjo z motornimi vozili izven utrjenih poti po Slavniku. Takšno početje ne samo, da je kaznivo ampak je tudi skrajno nekulturno, saj se s tem uničuje narava, zgodovina in mir Slavnika.

3 60 LET TUMOVE KOČE NA SLAVNIKU 1957 – 2017

*Slavnik je najlepši planinski razglednik in obmorski svetilnik,
planincem gora in brodarjem sveta.
Na Slavniku uživaš gore in morje.
Ivan Šauli, 1957*

Slika 5: Tumova koča na Slavniku, foto: Bia Rakar

Letos obeležujemo že 60 let Tumove koče na Slavniku. Koča vsa ta leta številnim planincem nudi prijetno točko za druženje in zavetje pred slabim vremenom, predvsem v zimskih neurjih, ko zapiha kraška burja.

Predlog za gradnjo postojanke na Slavniku je bil podan že na ustanovitvenem občnem zboru Planinskega društva Koper 4. marca 1949. Kočo so zasnovali v težkih povojnih časih in jo poimenovali po dr. Henriku Tumi (1858 - 1935), priznanemu slovenskemu planincu, alpinistu, pisatelju in političnemu delavcu. Pobudnik gradnje in glavni organizator je bil takratni predsednik Planinskega društva Koper (danes Obalno planinsko društvo Koper) dr. Viktor Vovk (1893 - 1968). Dr. Vovk je podal tudi predlog za poimenovanje koče po dr. Tumi. Ker stoji Slavnik na območju občine Sežana se je PD Koper aprila 1953 dogovorilo s Planinskim društvom Sežana, da prevzame gradnjo planinske koče na Slavniku. Prva dva osnutka projekta za kočo, ki ju je izdelalo PD Sežana, sta bila s strani Planinske zveze Slovenije zavrnjena. V letu 1954 je PZS gradnjo postojanke na Slavniku uvrstil v svoj program in PD Sežani odobril kredit za gradnjo. V

juniju 1954 so predstavniki društev in drugi zainteresirani določili lokacijo koče tik pod vrhom Slavnika, na nadmorski višini 1018 m. Izbrana lokacija je zagotavljala čudovit razgled in zavetje pred močno burjo, ki piha na vrhu. PD Sežana je z lastniki sklenilo dogovor za odkup zemljišč (približno 400 m²). Oktobra 1954 je po predlogu PD Sežana gradnjo prevzelo PD Koper.

Gradnja je potekala od leta 1955 do leta 1957. Projektiral jo je Jože Berc, ki je na površini 160 m² načrtoval dva ločena prostora z vkopano kapnico v kleti; kuhinjo s shrambo, gostinsko sobo za 40 sedežev, dve mali sobi s po dvema ležiščema, sanitarije in razgledno teraso v pritličju ter dve večji sobi za 30 skupnih ležišč v prvem nadstropju. Gradnja se je podaljšala zaradi vremenskih razmer, pomanjkanja mehanizacije in predvsem finančnih sredstev. Slavnik je bil v tistih letih z vozilom nedostopen. Iz okoliških vasi so na vrh vodile samo številne steze in kolovozne poti, prevozne le z volovsko ali konjsko vprego. Gradbeni material so z vozovi na Slavnik peljali iz baze v Jelovicah. Okoli leta 1956 so v okviru krajevne organizacije tabornikov iz Kopra taborniki nasadili bore z namenom zaščite Tumove koče pred burjo (Pelikon 2007).

V gradnjo in opremo koče je bilo vloženih 7.820.000 dinarjev. Cel potek gradnje od zaključka pa vse do konca so redno spremljali in objavljali lokalni mediji in tako Slavnik, kočo kot tudi planinsko društvo približali širši množici, ki je postojanko sprejela z veseljem.

Slavnostna otvoritev koče je bila 7. julija 1957. O otvoritvi so poročali številni mediji. Z odprtjem koče pa se je uresničila dolgoletna želja mnogih planincev in ljubiteljev Slavnika.

Slika 6: Cesta za oskrbo koče, zgrajena leta 1958 in obnovljena v letih 2003 in 2004, foto: Bia Rakar

Jeseni 1958 so z gradnjo ceste od Hrpelj do Tumove koče omogočili ustreznejšo oskrbo koče in tako planincem izboljšali ponudbo. V decembru istega leta je koča dobila tudi elektriko.

Leta 1965 je bila svečano odprta tudi radioamaterska koča Radiokluba Jadran Koper na Slavniku.

V začetku leta 1973 se je PD Koper preimenovalo v Obalno planinsko društvo Koper (OPD Koper). OPD Koper je od leta 1986 načrtovalo posodobitev in razširitev Tumove koče. V obdobju 1985-1988 so v koči opravili nujna vzdrževalna dela, pri tem so mnogi planinci pomagali s prostovoljnim delom. V letih 1988 – 1994 so kočo temeljito obnovili, dogradili so prizidek za sanitarije, predprostor, strehi in obložili fasado s kovinsko oblogo, uredili kuhinjo, zamenjali okna in vrata. Postavljen je bil zid na vrhu brežine ter dva podporna zida ob predprostoru. Gradbena dela, sanacijo in obnovo sanitarij – prizidek, je izvajal SGP Stavbenik. Srednjeročni plan 1986-1990 posodobitve in razširitve Tumove koče ne bi bil mogoč brez številnih donatorjev. Dolgoročni plan posodobitve in razširitve koče je predvidel dela do leta 2000. Ob 40-letnici Tumove koče so se posvetili zunanji ureditvi.

Takratni Hidrometeorološki zavod SRS je v času začetnih aktivnosti obnove in razširitve Tumove koče začel z načrtovanjem in celo gradnjo radarsko-računalniškega centra. Leta 1990 je bil ob Tumovi koči narejen izkop jame in postavljeni železno-betonski temelji. Domačini pod Slavnikom so se zaradi utemeljenih dvomov škodljivosti centra uprli

postavitvi. S pomočjo planincev in naravovarstvenikov so v letu 1991 dosegli ustavitve gradnje. Na Slavniku nastala »rana«, gradbena jama za nameravano gradnjo meteorološkega radarskega centra na vrhu, je bila sanirana šele leta 1997, ko jo je investitor zasul s temelji vred.

Od postavitve koče dalje Obalno planinsko društvo Koper redno skrbi za vzdrževanje koče, z obzirom na potrebe obiskovalcev, zahtevam sodobnega časa, hkrati skrbi tudi za odgovorno poseganje v okolje. Koča, ki je odprta vse leto ob vikendih in praznikih, nudi prehrano in prenočišče. In ravno vzdrževanje in gospodarjenje s kočo sta od njene dograditve dalje najzahtevnejši društveni nalogi.

V letih 2015 in 2016 so vgradili novo malo komunalno čistilno napravo, posodobili notranje napeljave in postavili plinohram in na kočo namestili tudi avtomatski eksterni defibrilator.

Koča je prejela kar dva certifikata. Planinsko društvo posredno preko oskrbnika koče zagotavlja prijazno in energetsko učinkovito upravljanje koče, kar potrjuje certifikat Okolju prijazna koča. Osebe v koči vedno poskrbi za prijetno počutje najmlajših planincev in njihovih staršev, kar zagotavlja certifikat Družinam prijazna planinska koča.

3.1 Simbol obalnih planincev

Pohod na Slavnik je z organizacijo prvega množičnega pohoda leta 1978 postal simbol obalnih planincev. Od takrat dalje je postal vsakoletna tradicija Obalnega planinskega društva Koper in njegova osrednja akcija (glej pravilnik sprejet na seji UO društva 15. septembra 1980). Pohod se vsako leto organizira prvo nedeljo v oktobru. S pohodom se obuja in počasti spomine na kurirske poti, ki so vodile preko Slavnika, in borb, ki so se na tem območju odvijale v času NOB. Hkrati pomeni tudi navajanje na hojo po gorah.

4 LITERATURA IN VIRI

Brandmayr P. in Zetto T. 1994. Cent'anni di ricerche sull'ecologia dei coleotteri carabidi nel Carso triestino e nelle regioni nord-adriatiche: 1971-1993, Bolletino della Società adriatica di scienze, LXXV, TOMO 1: 35–42.

Bratož B. 2000. Ob petdesetletnici delovanja OPD Koper: kronika za obdobje 1989-1999, Koper, Obalno planinsko društvo Koper.

Dakskobler I., Kutnar L., Zupančič M. 2014. Toploljubni listnati gozdovi v Sloveniji: Toploljubni gozdovi kraškega gabra, puhastega hrasta, gradna, črnega gabra in malega jesena v submediteranskem fitogeografskem območju in ponekod v notranjosti države. Ljubljana, Silva slovenica in zveza gozdarskih društev Slovenije.

Eler K. 2014. Dinamika vegetacije travišč v Slovenskem submediteranu: vzorci in procesi ob spremembah rabe tal. Ljubljana, Biotehniška fakulteta.

Francek Ivočić S. 2015. Zeleni da(r) za gore. Seminarska naloga. Planinska zveza Slovenije.

Grad J., Gogala A., Kozmus P., Jenič A. in Bevk D. 2010. Pomembni in ogroženi opraševalci: čmrlji v Sloveniji, Čebelarska zveza Slovenije, Lukovica.

Kržič J., Kocjančič K., Lenarčič M., Justin J., Cvetko L. 1989. Zbornik Obalnega planinskega društva Koper 1949-1989, Koper: Obalno planinsko društvo.

Lenarčič M. 2007. Tumova koča na Slavniku ob 50-letnici: 1057 – 2007, Koper, Obalno planinsko društvo.

Lenarčič M. 2017. 60 let Tumove koče 1957 – 2017, zgibanka, Koper, Obalno planinsko društvo Koper.

Marolt M. N. 2015. NATURA 2000 v Sloveniji: Ljudje z naravo – narava za ljudi. Ljubljana, Zavod RS za varstvo narave.

Seliškar A., Wraber T. 1996. Travniške rastline na Slovenskem: sto pogostnih vrst. Ljubljana, Prešernova družba.

Trampuš T., Vidmar B. 2011. informativna tabla, Zavarovano območje Naravni spomenik Slavnik, Zavod RS za varstvo narave.

Umer I., Tisočero metuljev pod Slavnikom, Slovenske novice, 1.7.2012; <http://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/tisocero-metuljev-pod-slavnikom> (Datum dostopa: 3.9.2017).

Vilfan, S. 1957. Podobe iz nekdanje živinoreje med Trstom in Slavnikom. Kronika (Ljubljana), 5(2): 69–87.

Wraber T. 1990. Sto znamenitih rastlin na Slovenskem. Ljubljana, Prešernova družba.

Zakon o ohranjanju narave. U.l. RS 96/04. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1600> (Datum dostopa: 5.9.2017).

Zetto Brandmayr T., Brandmayr P. 1978. Sur la biologie d 'un Carabique très intéressant: *Tetraplatypus ganglbaueri* Apfl. Cordulia, Québec 4: 156–159.